

**PROCESSES OF SOCIAL PROTECTION FOR VULNERABLE
POPULATION GROUPS AND YOUNG FAMILIES WITHIN THE
REGIONAL SOCIAL PROTECTION SYSTEMS OF THE
FERGANA VALLEY DURING THE YEARS OF INDEPENDENCE**

Gafurova Sevara
NamSU, Uzbekistan

Annotation

This article examines social protection processes in the regions of the Fergana Valley during the years of independence, highlighting categories of families in need, issues regarding social protection for young families, and the reforms being implemented.

Key words

social protection, needy family, young family, demographic processes.

**MUSTAQILLIK YILLARIDA FARG‘ONA VODIYSI VILOYATLARIDAGI
IJTIMOIY HIMOYALASH TIZIMIDA MUHTOJ AHOLI TOIFALARI VA
YOSH OILALARNI IJTIMOIY HIMOLASH JARAYONLARI**

G‘ofurova Sevara Nizomjon qizi
O‘zbekiston Respublikasi, NamDU

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada mustaqillik yillarida Farg‘ona vodiysi viloyatlaridagi ijtimoiy himoya jarayonlari, muhtoj oila toifalari, yosh oilalarni ijtimoiy himoyalash jarayonlari va amalga oshirilayotgan islohotlar yoritib berilgan.

Kalit so‘zlar: ijtimoiy himoya, muhtoj oila, yosh oila, demografik jarayonlar.

**ПРОЦЕССЫ СОЦИАЛЬНОЙ ЗАЩИТЫ УЯЗВИМЫХ ГРУПП
НАСЕЛЕНИЯ И МОЛОДЫХ СЕМЕЙ В СИСТЕМЕ СОЦИАЛЬНОЙ**

ЗАЩИТЫ РЕГИОНОВ ФЕРГАНСКОЙ ДОЛИНЫ В ГОДЫ НЕЗАВИСИМОСТИ

Гафурова Севара Низомжон кизи

Республика Узбекистан, НамГУ Тел: +998959890612

АННОТАЦИЯ

В данной статье рассматриваются процессы социальной защиты в регионах Ферганской долины за годы независимости; при этом освещаются категории нуждающихся семей, вопросы социальной защиты молодых семей и проводимые реформы.

Ключевые слова: социальная защита, нуждающаяся семья, молодая семья, демографические процессы.

O‘zbekiston Respublikasida aholining ijtimoiy himoyalash jarayonida izchil chora-tadbirlarning amalga oshirilishi natijasida mazkur sohani ishonchli tizimi shakllandi. Mamlakatda ijtimoiy himoyaga muhtoj aholi toifalari belgilangan bo‘lib, ular nogironlar, faxriylar, ko‘p bolali oilalar, kam ta‘minlanganlar, yetim-yesirlar, muhtoj kimsalar, yolg‘iz qariyalar, pensionerlar, yosh bolali onalar kiradi. Har qanday tarixiy jamiyatda ham bu kabi ijtimoiy ko‘makka muhtoj qatlamlar o‘zgalarning, davlatning yordamiga muhtoj bo‘lgan. Qolaversa, aholining mazkur qismiga ijtimoiy yordam berish va ularning turmush sharoitini yaxshilash borasida qilingan ishlar fuqarolarning iqtisodiy va ijtimoiy islohotlarga bo‘lgan ishonchini yanada kuchaytirishga yordam beradi¹.

Mustaqillikning dastlabki yillaridan boshlab kam ta‘minlangan oilalarni ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash maqsadida budjetdan ajratilgan mablag‘lar miqdori ham yil sayin oshib borgan. Masalan, 1994-yilda ajratilgan respublika budjeti mablag‘lari 361,8 mln so‘mni tashkil etgan bo‘lsa, bu miqdor doimiy ravishda oshirilib borilgan. 1998-yilda 1

¹ <http://elibrary.ru/item.asp?id=35328109>

mlrd so‘m, 1999-yilda 2 mlrd so‘mni tashkil etib, ushbu tizim orqali kam ta‘minlangan oilalar – jami 3 million kishi (mamlakat aholisining 12,2 foizi) va bolali oilalar 6,5 milliondan ortiq kishi(27 foiz) moddiy yordam olgan². Bu respublikaning hamma joylarida amalga oshirilib, bu borada aholining ehtiyojlari qondirilib borilgan.

Farg‘ona vodiysi viloyatlarida ham bu borada qator samarali ishlar amalga oshirilib, respublikaning boshqa hududlariga o‘rnak bo‘lishga harakat qilingan. Masalan, Namangan viloyatida kam ta‘minlangan oilalarga yordam berishni tashkil etish yuzasidan mahallalarda maxsus hisob raqamlari ochilgan. Shu maqsad uchun respublika budjetidan 1994-yilning o‘zida 1 million 805 ming mablag‘ ajratilgan va bu mablag‘ 6 ming oilaga bir yo‘la eng kam ish haqi miqdorida berilgan³. Xuddi shuningdek, Farg‘ona viloyatining Farg‘ona shahrida 1994-yilning IV choragidayoq fuqarolar yig‘inlari tomonidan kam ta‘minlangan oilalarga 1 mln 862 ming 985 so‘mlik moddiy yordam ko‘rsatilgan⁴. Bu borada Andijon viloyatida ham sezilarli va maqsadli ishlar amalga oshirilib, 1994-yilning o‘zida 181 mingdan ziyod kam ta‘minlangan oilalarning ijtimoiy himoya qilish uchun 98 mln so‘m mablag‘ sarflangan⁵. Shuningdek, 1995-yil davomida viloyat bo‘yicha jami 124 ming 467 oilaga 137 mln so‘mdan ko‘proq moddiy yordam ko‘rsatilgan⁶.

O‘zbekiston Respublikasida 1997-yilning 1-yanvaridan boshlab fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish yig‘inlari orqali yordamga muhtoj, bolali oilalarga bolalarning soniga qarab eng kam ish haqining 50 foizidan 75 foizigacha nafaqalar beriladigan bo‘lgan⁷. Bu borada vodiylar viloyatlarida ham samarali ishlar yo‘lga qo‘yilib, u muntazam

²Газиёв Ш.М. Фўқоролар ўзини ўзи бошқариш органларининг ижтимоий ҳимоя фаолиятини такомиллаштириш муаммолари. Юридик фан. номз. ... дисс. – Тошкент. 2009.– Б.47-48.

³ Хайдаров З.У. Наманган вилоятининг совет даври ва мустақиллик йилларидаги ижтимоий-иқтисодий ва маданий тарихи: киёсий таҳлил. Тарих фан. номз ... дисс. – Наманган., 2007. – Б.110.

⁴Раҳматуллаев Ш.М. Мустақиллик шароитида Фарғона водийси шаҳарларида ижтимоий-иқтисодий ўзгаришлар (1991-1996 йиллар). Тарих фан. номз ... дисс. – Тошкент. 2000., – Б.118.

⁵ Andijon DA, 4141-fond, 8-ro‘yxat, 39-yig‘majild, 66-varaq.

⁶ Хайдаров З.У. Ко‘rsatilgan asar.– Б.111.

⁷ Jo‘raev N.O‘zbekiston tarixi (milliy istiqlol davri). -Toshkent:”Sharq”. 2011. – B. 272.

rivojlantirib borilgan. Xususan, Namangan viloyatida 1996-yilda ko'p bolali oilalar farzandlari va yetim bolalarning 1032 nafariga sunnat to'yi, yordamga muhtoj yoshlardan 224 nafariga esa nikoh tuylari o'tkazilgan edi.⁸ Shuningdek, Andijon viloyatida ham 1996 yilda ijtimoiy himoyaga muhtoj bo'lgan 194 ming 386 ta oilaga 96 mln 381 so'mdan ortiq moddiy yordam ko'rsatilgan⁹. Shu bilan birga Namangan viloyatida 1997 yilda mavjud 934 mahallada istiqomat qiluvchi 12 ming 983 ta kam ta'minlangan oilalarga 15 mln 647,7 ming so'm miqdorda yordam puli berilib, ularning moddiy ahvoli ancha yaxshilangan edi¹⁰. Shuningdek, viloyatning markazi hisoblangan Namangan shahrida 1997-yili davomida 5 ming 500 nafardan ortiq kam ta'minlangan oilalarga joriy imtiyozlardan foydalanishlarini ta'minlash bilan birga, qo'shimcha ravishda 602 ming so'mlik moddiy yordamlar ham ko'rsatilgan¹¹.

Shu bilan birga Andijon viloyatida aholini ijtimoiy muhofaza qilish masalalariga mahalliy budjetdan 1997-yili davomida 1,6 mlrd so'm yoki umumiy harajatlarning 19 foizi sarflanib, kam ta'minlangan muhtoj oilalarga 88 mln so'm nafaqa berilgan¹². Viloyatdagi barcha o'z-o'zini boshqarish organlari tomonidan 1997-yilning yanvar-sentyabr oylarida 34 mingga yaqin kam ta'minlangan oilalarga 87,7 mln so'm moddiy yordam ko'rsatilgan¹³. Shuningdek, Andijon viloyatida 1998-yilning sakkiz oyi davomida budjetining yarmidan ziyodrog'i ijtimoiy sohani rivojlantirish, aholini ijtimoiy himoya qilishga sarflanganligi diqqatga sazovordir. Aynan shu vaqtda mazkur kam ta'minlangan oilalarga 136,9 mln so'mdan ortiq nafaqa to'lanib, ularning

⁸ Namangan DA, 824-fond, 1-ro'yxat, 125-yig'majild, 13-varaq.

⁹ Andijon DA, 4141-fond, 8-ro'yxat, 88-yig'majild, 105-varaq.

¹⁰ Namangan DA, 911-fond, 1-ro'yxat, 189-yig'majild, 17-varaq.

¹¹ Namangan DA, 824-fond, 1-ro'yxat, 137-yig'majild, 5-varaq.

¹² Andijon DA, 4141-fond, 11-ro'yxat, 36-yig'majild, 2-varaq.

¹³ Andijon DA, 4141-fond, 11-ro'yxat, 36-yig'majild, 21-varaq.

ehtiyojlari qondirilgani viloyat arxiv hujjatlarida o‘z aksini topgan¹⁴. Bu ko‘rsatkich keyingi 1999-yilning sakkiz oyida yanada ortib 201 mln so‘mni tashkil etgan¹⁵.

Shu bilan birga aholining kam ta‘minlangan qatlamlarining davlat tomonidan moddiy ta‘minlash doimiy ravishda takomillashtirib, 1997-yil sentyabr oyidan boshlab, har yili 1-sinf o‘quvchilariga bepul o‘quv anjomlari, darsliklarni berish joriy etilgan. Shuningdek, kam ta‘minlangan oilalarning boshlang‘ich sinflarda o‘qiydigan bolalariga bepul qishqi issiq kiyimlar berish yo‘lga qo‘yilgan. Masalan, 2001–2002-o‘quv yilida 2 ming 243 nafar, 2002-2003-o‘quv yilida 2 ming 108 nafar, 2003–2004-o‘quv yilida 5 ming 877 nafar kam ta‘minlangan oila farzandlariga bepul darsliklar va kitoblar, o‘quv qurollari, kiyim-kechak, bolalarning yozgi dam olish oromgohlariga bepul, imtiyozli narxdagi yo‘llanmalar olib berilgan¹⁶. Bu kabi ishlar vodiylar viloyatlarida ham amalga oshirilib, hukumat tomonidan mamlakatda joriy etilgan qonunlar, qarorlar, farmon va farmoyishlar munosib bajarib kelingan. Jumladan, Farg‘ona viloyatida 2006-2007-o‘quv yili uchun “Prezident sovg‘asi” sifatida 1-sinfga qabul qilingan 56 ming 100 nafar o‘quvchilarga o‘quv qurollari to‘plamlari, shuningdek, kam ta‘minlangan oilalar bolalarini bilim olishida moddiy qo‘llab-quvvatlash maqsadida 1-9-sinf o‘quvchilarini bepul qishki kiyim-boshlar bilan ta‘minlashga 2 mln 324,6 ming so‘m mablag‘ sarflangan¹⁷.

Barcha hududlarda ayollarni qiynayotgan muammolarni aniqlash bo‘yicha manzilli ishlar olib borish uchun yangi tizim – “Ayollar daftari”ni joriy etilib, so‘nggi 3 yil davomida 400 ming nafarga yaqin xotin-qizning bandligi ta‘minlandi. Uy-joyga muhtoj ayollarga boshlang‘ich badallar to‘lab berilgan¹⁸.

¹⁴ Qarang. O‘sha joyda.

¹⁵ Andijon DA, 4141-fond, 15-ro‘yxat, 46-yig‘majild, 20-varaq.

¹⁶ Топилдиев О.Р. Ўзбекистоннинг ижтимоий-сиёсий ҳаётида ёшларнинг тутган ўрни(1991-2008 йй.). Тарих фан. номз ... дисс. – Тошкент. 2011.– Б.121.

¹⁷ O‘zR PAA Farg‘ona viloyati bo‘limi, 2048-fond, 20-ro‘yxat, 10-yig‘majild, 26-varaq.

¹⁸ Qarang: O‘sha adabiyot. – Б. 54

Jumladan, 2020 yilning 1 dekabr holatiga ko‘ra Farg‘ona viloyatida 66 ming 845 ta ehtiyojmand oilalar “Temir daftar”larga kiritilib, ularda 274 ming 819 nafar aholi istiqomat qilgan. 2021-yilning boshida ehtiyojmand oilalarning 43 ming 488 tasi yoki 60 foizi hududlardagi tuman va shahar xalq deputatlari Kengashlari qarorlari asosida ehtiyojmand oilalar ro‘yxatidan chiqarilgan¹⁹. Ushbu qisqa vaqt davomida ehtiyojmand oilalarga aholi bandligini ta‘minlash va moddiy ahvolini yaxshilash maqsadida qoramol, parandachilik, issiqxona, hunarmandchilik dastgohlari uchun imtiyozli kreditlar ajratilib “Temir daftar”dan chiqarilgan. Jumladan Farg‘ona viloyati Bag‘dod tumani Ultarma MFY da jami 1460 ta oila bo‘lib, 2020-yil yakuniga qadar 22 ta ehtiyojmand oilalar “Temir daftar”ga kiritilgan. Yuqorida qayd etilgan chora-tadbirlar natijasida 2021-yil boshida 21 ta oila “Temir daftar”dan chiqarilgan²⁰.

Andijon viloyatida ham ehtiyojmand oilalarni kambag‘allikdan chiqarish hamda karantin davrida ishsiz qolgan fuqarolarni ish o‘rinlari bilan ta‘minlash bo‘yicha ishlab chiqilgan “Yo‘l xarita” ijrosini ta‘minlash natijasida, 2020-yil yakuni bilan 10 ming 588 nafar, 2021-yilning 1-yarim yilligi yakuni bilan 3 ming 63 nafar fuqaro doimiy daromadga ega bo‘lgan²¹.

Xulosa o‘rnida ta’kidlash kerakki, Respublikamizda ijtimoiy siyosatning muhim ahamiyatga ega ekanligi nafaqat iqtisodiy va siyosiy vaziyatlargagina bog‘liq, balki xalqning ma’naviy qadriyatlariga asoslangan sog‘lom avlodni tarbiyalash, ko‘p bolali oilalarga madad berish, qariyalarga g‘amxo‘rlik qilish, nogironligi mavjud shaxslarni ijtimoiy qo‘llab-quvvatlashdan iboratdir. Farg‘ona vodiysi viloyatlarida ham bu borada samarali ishlar amalga oshirilib, aholini kam ta‘minlangan oilalari va ijtimoiy ko‘makka muhtoj qismiga har jihatdan yordam berib kelindi²². Mamlakatda mustaqillikning

¹⁹ <https://fergana.uz/site/view/news/2527>

²⁰ Farg‘ona viloyati Bag‘dod tumani Ultarma MFY raisi (oqsoqoli) lavozimida ishlagan (2019-2022 yillar) M.A. Erkayev bilan o‘tkazilgan suhbat. 2023 yil 10 yanvar.

²¹ <http://andijan.uz/news/halq-deputatlari-andijon-viloyati-kengashining-navbatdagi-xvii-sessiyasi>

²² <https://bibliofond.ru/view.aspx?id=670507#2>

dastlabki kunlaridan mazkur sohaga katta e'tibor berilib, u turli huquqiy hujjatlar bilan asoslanib borildi. Xususan, 1991-yil budjetining ijtimoiy-madaniy tadbirlarga ajratilgan mablag'i 1990-yilga nisbatan 164 mln so'mga yoki 44 foizga oshib 536,5 mln so'mni tashkil etganining o'zi ham buning sohaning dolzarb ekanligini anglatadi. Buning ta'siri doirasida Farg'ona viloyatida 1991 yilning o'zida davlat budjeti eng zarur ijtimoiy muammolarini hal etishga qaratilganligi va uning xarajat qismining 94,9 foizi ijtimoiy iste'molni qondirishga sarflanganligini alohida qayd etish joiz. Bu kabi jarayonlar Namangan va Andijon viloyatlarida ham yaqqol namoyon bo'lib, ijtimoiy soha har jihatdan qo'llab-quvvatlandi. O'rganilayotgan davr oralig'ida Farg'ona vodiysi viloyatlarda mazkur soha rivojlanib, jamiyatning eng muhim bo'g'iniga aylanganligini ko'rish mumkin. So'nggi yillarda esa bu sohaga alohida ahamiyat qaratilib, hukumat darajasida e'tibor berilmoqda. Mamlakat rahbarining 2019-yil 21-noyabrda aynan ijtimoiy masalalarga bag'ishlangan yig'ilishni o'tkazishi va bu sohani rivojlantirish uchun yangidan-yangi huquqiy normalarni ishlab chiqilishi katta amaliy ahamiyatga ega hisoblanadi.